

АНАЛИ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

ГОДИНА XII

Април—Септембар

Бр. 2—3

ПРАВО МЕЃУНАРОДНОГ ПРИВРЕДНОГ ПРОМЕТА

Савремено друштво се карактерише читавим низом новина у области производње и промета добара. Те новине обележавају данас више не векове него ни деценије у животу људског друштва, пошто се оне догађају и практично примењују скоро свакодневно, тако да су оне данас саставни део живота, и то део са којим се мора рачунати, од кога се мора полазити и коме се мора прилагодити све оно што треба да изрази и друштвено регулише примену, значај и последице тих новина у оквиру целокупности регулисања односа који настају у вези и на основу производње и промета добара, па било то у оквиру једне државе било у оквиру међународне заједнице. А све то у потпуности важи и за право које, са једног одређеног аспекта, регулише управо те и такве односе.

Овакве значајне промене и новине у области производње и промета дешавају се управо у једном изванредно важном периоду развитка међународне заједнице, у периоду стварања и осамостаљења великог броја нових држава, које постају активни учесници међународног привредног живота и промета. А све се то дешава у ситуацији тако знатних разлика између индустријски развијених и неразвијених односно недовољно развијених држава, разлике које су дошле у првом реду као последица колонијалног система и других облика доминације и експлоатације од стране појединих држава. Отуда две појаве и два захтева који сами по себи представљају израз једне противречности, противречности која постоји и са којом као реалношћу треба рачунати али и за чије се превазилажење и отклањање мора заложити и борити савремени свет ако неће и не жели да доведе у опасност мир у свету а тиме и да угрози и сам свој опстанак. С једне стране, потреба очувања мира и обезбеђења начина за мирно решавање свих међународних проблема, а с друге стране потреба и императиван захтев за битним променама у међународном животу како би се омогућило пуно и стварно учешће и новостворених држава у томе животу, и то на бази пуне једнакости, једнакости која се временом може постићи управо и само кроз међународну економску сарадњу која би омогућила брзи развој неразвијених земаља.

А све то у суштини значи остварење мирољубиве и активне коегзистенције како између држава са различитим друштвено-економским системом тако и између држава на различитим ступњевима њиховог привредног развитка. Постојање низа врло разноврсних разлика у савременом свету је

данас чињеница која се не може порицати и са којом се мора рачунати ако се хоће бити на терену реалности. Водећи рачуна о тим разликама и чак рачунајући са њима као битним елементима, може се говорити о савременом човечанству и о коегзистенцији. То, другим речима, значи да, говорећи о савременом човечанству и о коегзистенцији, треба знати, и рачунати са чињеницом да данас у свету постоје државе са различитим дурштвено-економским уређењем, да данас постоји различита идеолошка схватања како у свакој појединој држави, односно у сваком народу тако и у целини човечанства; да данас постоје државе економски развијене и оне које су недовољно развијене или чак сасвим заостале у своме економском развоју; да данас постоје народи који већ вековима живе у својим независним државама и народи који су тек основали односно изборили се за своју независну државу, при чему има још доста милиона људи који живе у колонијама и који се још боре за своју националну независност; да данас постоје народи са врло развијеном савременом културом, праћеном по правилу и изванредном индустријализацијом, и народи чији степен културе није довољан да би и они развили своју привреду а посебно индустрију; да данас постоје знатне разлике у развоју саобраћајних средстава у појединим деловима човечанства; да, једном речју, данас постоји низ разлика у многим правцима са којима се мора рачунати када се говори о савременом човечанству. Али не само са њима рачунати него и радити на њиховом превазилажењу и отклањању у правцу стварања једнаких услова свим народима за њихов развитак, пошто само развитак свих народа може обезбедити развитак човечанства као целине, при чему они који се у данашњем моменту налазе у стању јаче развијености треба и морају да поможу бржи развој неразвијених, недовољно развијених и заосталих земаља, јер без њиховог развојка не само да не може бити прогрес за човечанство као целину већ ће нужно бити угрожен и даљи развој у овом моменту развијених земаља.

У тим аспектима може се данас не само говорити о коегзистенцији него и радити на остварењу јединства света јер ни коегзистенција ни јединство света нису једна статичка категорија већ израз једног динамизма који тече и чији ток треба управљати у правцу прогреса човечанства као целине и свих људи целог човечанства. Другим речима, на остварењу мирољубиве и активне коегзистенције, а преко ње и кроз њу и на јединству света, у условима сваког појединог момента, треба радити начинима и средствима који одговарају сваком поједином моменту а управљајући све те делатности на решавање актуелних и евентуално критичних проблема сваког појединог момента. На тај начин коегзистенција мора да буде један постулат и императив савременог човечанства и савременог човека који жели мир да у њему остварује даљи прогрес човечанства и човека јер управо само кроз тај прогрес — поновимо још једанпут, човечанство у целини и сваког човека — може се остварити коегзистенција, па према томе и јединство света, а све то у правцу ослобођења човека од свих немања и од свих угњетавања, посебно у правцу ослобођења човека од његове експлоатације од стране других људи. А то све само у пуној слободи и једнакости сваког народа и свих људи, при чему та два услова

треба да буду стварна, па како то још нису данас, то значи да је у овој етапи развитака човечанства битна и неопходна сарадња и помоћ између народа, и то у првом реду сарадња свих народа на очувању светског мира, а затим помоћи неразвијеним и недовољно развијеним земљама од стране развијених земаља да би и оне развиле своју националну економију, и тиме себи омогућиле далеко веће учешће у међународној размени добара, што ће свакако бити од користи за све и за човечанство као целину, а што, данас то постаје све очигледније, битно условљава очување мира у свету.

Отуда међународна заједница мора да све више посвећује пажњу побољшању услова међународног живота и сарадње, да дакле све више активно делује на развијању пријатељских односа и сарадње, стварајући при томе све више услова за такве односе. Данашњи степен развоја производних снага, покрети за национално ослобођење дојучерашњих колонијалних народа, разрешавање политичке затегнутости међу великим силама, као и стварање услова за коначну победу прогресивних снага у свету, намеће потребу деловања у овом правцу. Данас се свакако мора признати да се развој међународних односа огледа знатним делом у уношењу нових, демократских елемената у сарадњу међу народима путем узајамног поштовања законитости развоја сваког од њих, путем унапређења светске привреде у међународне поделе рада, укидања економске експлоатације и организовања помоћи недовољно развијеним земљама, и слично. Отуда потреба најактивније борбе за свестрану и пуну равноправност у међународним односима јер само равноправни чланови једне заједнице могу у току дужег времена коегзистирати. А данас коегзистенција није никакво пролазно стање нити је она статичко очување постојећег већ је она, и то ће по својој суштини постојати све више, активна сарадња свих држава на општем прогресу свих народа.

У овом правцу и смислу предузимају се данас многе иницијативе, па се и остварују бар делимични резултати. Уколико је реч о међународним привредним односима, а посебно о међународној трговини и међународном финансирању бржег развоја неразвијених и недовољно развијених земаља, Светска економска конференција, одржана недавно у Женеви, представља свакако до сада најзначајнији акт. На њој су више него икад на таквом нивоу изложени и констатовани сви проблеми које савремено човечанство мора да има у виду и које мора да решава, и то на један другачији начин и другачијим средствима него што је то до сада покушавано да буде чињено. Човечанство свакако улази у једну нову фазу развитака, при чему остварење задатака и циљева који се нужно намећу неће и не може бити без тешкоћа и без стпора снага који вуку уназад. Тога се мора бити свестан али утолико више и бити припремљен, активан и одлучан у борби за прогрес.

У целокупном овом развоју и право у целини, а посебно право које се односи односно регулише међународни привредни промет не може остати по страни. Оно мора да прати и изрази све те процесе, олакшавајући међународни саобраћај и промет, и то принципима и нормама који ће одговарати управо тим савременим кретањима. При томе ће старе, реакционarne снаге, заклањајући се обично за класичност међународног права и значај тради-

ције и обичаја у овој области права, а позивајући се при томе обично на потребу сигурности правног и привредног саобраћаја, давати отпор новим принципима који треба да се заснивају како на признању постојања низа неједнакости у развиту појединих држава, па чак и континената, и то неједнакости које су последица империјалистичких ратова, освајања света, колонијализма и тако различитих облика економске и политичке зависности и експлоатације, тако и на предузимању мера, па према томе и формулисању правних установа да би се те неједнакости што је могуће пре отклониле, и то знатним делом путем активности саме међународне заједнице. Све то нужно повећава и значај самога права за савремени живот и развитак међународне заједнице у било ком домену, па према томе и у домену међународног привредног промета. Морају се чинити напори да се пронађу решења која би омогућила такав привредни напредак у коме би на нови, равноправнији начин нашле себи место све државе на свету, а све то путем елиминисања јазе који дели развијене од мање развијених земаља, пошто без отклањања тога јазе не може доћи до потребних даљих квалитативних промена у међународном праву које би омогућавале пуну и стварну једнакост и једнаке могућности свим субјектима међународног живота. Налазимо се, дакле, у времену када се намеће императивна потреба новог система међународне трговине, међународних цена и плаћања, међународне финансијске и сваке друге помоћи неопходне за привредни развој неразвијених земаља.

А све ово мора да буде паралелно праћено новим правним решењима и новом правном садржином која ће изразити све те битне квалитативне промене до којих нужно долази и мора доћи ако се жели да се сачува мир у свету, пошто без благостања свих људи не може бити ни трајног ни стварног мира у свету. Отуда право треба да буде средство прогреса међународне заједнице у сваком правцу. При томе, право више не може да се задовољава правним декларацијама у погледу положаја и учешћа сваке државе и сваког народа у међународном животу већ оно тежи да обезбеди и стварну једнакост, сувереност и равноправност држава, што значи да нужно води рачуна о економском положају сваке државе у целини међународних односа, предузимајући мере да се наслеђене заосталости што пре отклоне. На тај начин савремено право треба нужно да прати развој укупности међународног живота тежећи да одрази ту стварност.

Све до сада речено односи се на тзв. макроаспект међународног привредног промета, тј. на право које треба да регулише односе између појединих националних економија као и однос међународне заједнице према појединим националним економијама. Међутим, право регулише и тзв. микроаспект међународног привредног промета, тј. односе до којих долази између појединих учесника у томе промету а то значи између појединих привредних организација — предузећа, банака, задруга, трговаца и др. Овај други аспект је предмет вековног регулисања, тако да су изграђена многа правна правила која су данас на снази и која се односе на међународну купопродају, међународне зајмове и кредите, на међународни превоз било које врсте (поморство, железница, друмски и авионски саобраћај), међународну шпедицију, међународни комисион. и на многе друге

уговоре који се јављају у међународном промету, чему треба додати и тако развијена и све више кодификована правна правила која се тичу међународне трговачке арбитраже. Та правила су још увек најчешће саставни део националног законодавства појединих држава, па било да су у питању норме које непосредно материјалноправно регулишу ове односе било да су у питању колизионе норме које одређују надлежно право за материјално-правно регулисање ових односа. Та правила су нужно формулисана првенствено с обзиром на интересе владајућих и пословних кругова сваке поједине земље. А ако се при томе има у виду да је највећи број правила формулисан у доба привредне експанзије и колонијалних освајања данас најразвијенијих индустријских земаља, онда је сасвим разумљиво што се поставља захтев за ревизијом ових правила, како би у томе послу учествовале све државе и како би кроз њихову садржину могли бити у највећој могућој мери заштићени интереси сваког уговорача.

Отуда, и ради стварања јединствених и униформних правила за поједине врсте међународних трговачких уговора и ради обезбеђења једнаке заштите интереса сваког уговорача, данас све јаче изражена тенденција па и активност да се на међународном плану и са међународним карактером регулишу правна питања међународних привредних односа, посебно међународних трговачких уговора. Истина, треба указати да су таква тенденција и таква активност врло живе и доста обимне још од почетка двадесетог века. Међутим, у њиховој изради често је учествовао мали број земаља тако да нису долазили до изражаја и није била обезбеђивана заштита интереса свих земаља, а поред тога та јединствена и униформна правна правила, често фактички врло обавезна, била су формулисана па чак и диктирана од стране јаких и монополистичких организација појединих земаља односно појединих привредних грана. Зато све то намеће потребу њиховог преиспитивања и ревизије и то уз учешће што је могуће већег броја земаља и у оквиру међународних организација које обезбеђују пуну објективност и непристрасност.

Рад на овоме, у овом правцу и на овај начин није ни лак ни брз. С једне стране само постојање већ изграђених правних правила, којима се прилази као неком фетишу, представља озбиљну препреку. С друге стране „освојене позиције“ оних којима постојећа правна правила обезбеђују погодности и приоритетну заштиту интереса, брањене разлозима стабилности и традиционалности, представљају такође врло значајну препреку. Међутим, савремени свет мора ипак да савлада ове и све друге препреке. И он то и чини и чиниће све више и сигурно све брже. Начини на који ће то бити чињено јесу и могу бити врло различити. Области у којима се приступа овом послу одређују се према специфичним условима и могућностима у сваком поједином моменту. Али је рад на овоме нужан пошто он долази као императиван захтев нових односа који у свим областима људске делатности треба и мора да буду регулисани на бази стварне једнакости и стварне равноправности, па према томе и стварне једнакости и равноправности уговорача који учествује у међународном привредном промету.

Наведимо неке примере овога, остварене са више или мање успеха, али свакако примере који се могу оценити као позитивни резултати.

Типски уговори и општи услови испорука за поједине секторе привредне делатности, израђени или у припреми од стране Европске економске комисије представљају покушај да се сарадњом држава које могу имати како положај извозника тако и положај увозника утврде бар неке клаузуле чија примена омогућује вођење рачуна о интересима оба уговорача. Разуме се да се то не остварује аутоматски и самим формулисањем оваквих типских уговора и општих услова испоруке. У сваком конкретном случају однос снага и интереса уговорача доћи ће више или мање до изражаја али ови акти ипак указују бар на питања о којима уговорачи треба да поведу рачуна и да се о њима изречно изјасне, пружајући при томе и решења која су препоручљива за највећи број случајева.

Недавно (априла 1964) одржана Хашка конференција за израду и доношење Униформног закона о међународној куповини и продаји телесних покретних ствари представља такође један покушај у овом правцу. На њој је показано и доказано колико опречних схватања, па према томе и интереса постоји при формулисању правних правила за међународну куповину и продају и то у овој материји за коју се сматра да је стабилна и класична, и то са позивом чак и на римско право. При томе је посебно дошла до изражаја потреба да и у овој материји добију одговарајући утицај промене до којих је у савременом животу дошло у области комуникација, у погледу брзине пословања и утицаја времена на извршавање и пропусе при извршавању уговорених обавеза, као и у погледу саме садржине уговора, посебно у вези са уговорима о купопродаји инвестиционе опреме. Иако представља један компромис усвојени текст како Униформног закона о међународној куповини и продаји телесних покретних ствари тако и Униформног закона о закључивању уговора о куповини и продаји телесних покретних ствари представља свакако резултат који треба позитивно оценити

Низ покушаја за јединственим регулисањем како међународне трговачке арбитраже тако и извршења одлука оваквих арбитража карактерише свакако савремену етапу правне проблематике у овој области, при чему, можда више него другде, долазе до изражаја сукоби интереса и схватања појединих земаља, посебно с обзиром на чињеницу да се највише коришћене арбитраже институционалног карактера налазе у седиштима привредно развијених земаља. Отуда толико и разлика у оцени вредности до сада створених униформних правних правила у овој области, тако да ће морати још много да се ради да би се у једнакој мери обезбедили интереси свих учесника у привредном промету, па према томе и обе странке у арбитражном судовању. Ипак, могло би се рећи да је, гледано са овог становишта, највише успела Европска комисија о арбитражи.

Ови, и многи други примери, показују колико је рад на стварању нових правних правила за многе области међународне привредне делатности тежак, дуготрајан и често изложен моментаним неуспесима. Међутим, он треба и мора да буде настављен, и то свакако у ширем обиму и енергичније него до сада. Конференција УН о трговини и развоју у Женеви посебно говори у прилог тога. Она је указала колико је неопходно радити у области права да би се нашла најбоља решења за горуће проблеме међународне

трговине и убрзаног економског раста земаља у развоју, као и за даљи раз-
витак привредних односа и сарадње на бази равноправности и узајамних
интереса. И то све у аспекту мирољубиве и активне коегзистенције која
једина омогућава да међународна заједница стално шири и повећава на-
поре како у правцу помоћи земаљама у развоју тако и у правцу обезбеђења
стварне једнакости и равноправности свих држава и сваког учесника у
међународном привредном промету, при чему правна средства треба да по-
могну овим напорима односно она треба све више кроз своје правне форму-
лације да управо оформљавају и загарантују остварење ових напора.

Проф. Борислав Т. Благојевић

R É S U M É

Droit de la circulation économique internationale

En constatant le fait que la société contemporaine se distingue par de nombreuses nouveautés dans le domaine de la production et de la circulation des biens, ce qui en a résulté de l'émancipation des peuples et de la formation de nouveaux Etats-nouveaux participants dans la vie économique internationale, l'auteur a entrepris l'étude de la question du droit de la circulation économique internationale en examinant, tout d'abord, ce que l'on pourrait appeler le macro-aspect du problème, c'est à dire au point de vue des rapports entre les diverses économies nationales et, entre la communauté internationale et les diverses économies nationales et, ensuite en examinant ce que l'on pourrait appeler le micro-aspect de la circulation économique internationale, c'est à dire au point de vue ou bien entre les divers participants dans cette circulation.

Dans les conditions de l'existence des pays industriellement développés et sous-développés, c'est à dire insuffisamment développés, le droit est obligé de suivre et d'exprimer les revendications dans les rapports internationaux et dans le trafic international et la circulation des biens et de réglementer cette circulation économique internationale de telle sorte que cela corresponde aux mouvements, internationaux contemporains dans le sens de la coexistence active pacifique et de stimuler le développement économique des pays sous-développés.

Les rapports entre les divers participants dans la circulation économique internationale sont l'objet d'une réglementation séculaire, et de nombreuses règles de droit été créées jusqu'à présent. Cependant, ces règles qui forment généralement partie intégrante de la législation nationale de différents Etats doivent être, selon l'auteur, soumises à un nouvel examen et à la révision, eu égard qu'elles ont été créées généralement dans le but de la protection des intérêts des milieux dirigeants et des affaires de chaque pays particulier, à savoir à l'époque des conquêtes coloniales et de l'expansion économique des pays qui sont aujourd'hui industriellement les plus développés. Les nouveaux rapports économiques internationaux exigeaient de nouvelles solutions. Les nouvelles règles doivent être formées sur la base du respect de l'égalité et de l'égalité de droit réelle des parties contractantes qui prennent part dans la circulation économique internationale. A ce sujet, selon l'auteur, on pourrait citer à titre d'excellent exemple les travaux de la Commission économique européenne (les contrats-types et les conditions générales de livrai-

son pour certains secteurs de l'activité économique), de la Conférence de La Haye (la Loi uniforme sur la vente internationale des objets mobiliers corporels et la Loi uniforme sur la conclusion des contrats de vente des objets mobiliers corporels) et de la Commission européenne de l'arbitrage (qui a fait de nombreuses tentatives pour régler la question de l'arbitrage commercial international et l'exécution des décisions de tels arbitrages.

L'étape contemporaine des rapports économiques, conclut l'auteur, est caractérisée par les efforts de trouver les meilleures solutions pour les problèmes pressants du commerce international et de la croissance économique rapide des pays en voie de développement, ainsi que pour le développement ultérieur des rapports économiques et la coopération sur la base de l'égalité de droit et le respect des intérêts mutuels, dans l'esprit de la coexistence active et pacifique.

СУБЈЕКТИВНИ ФАКТОР И НЕПОСРЕДНА ДЕМОКРАТИЈА У ЈУГОСЛАВИЈИ*

Говорити истовремено о тзв. субјективном фактору и развоју друштва и о непосредној демократији изгледа мало натегнуто јер на први поглед између њих као да нема неке чвршће везе. И заиста, ове две појаве су знатно различите. Па ипак, иако различите, између њих има везе и то значајне. Зато је и одређено да се о њима говори заједно како би се та веза што више истакла. Основна мисао при томе је да се у Југославији ова веза манифестује на нарочити и особито интензиван начин, тј. да је субјективан фактор нарочито активан у облику непосредне демократије, као и да се у развоју тежи да то буде у што већој мери да би, на крају, те две ствари биле сасвим повезане, тј. да субјективан фактор делује једино путем непосредне демократије, што је и крајњи циљ социјализма, односно комунизма.

Стога ћемо овде најпре говорити о појму и улози субјективног фактора и непосредне демократије у друштву и о њиховој вези у Југославији а потом посебно о субјективном фактору у Југославији и о непосредној демократији у Југославији.

И. Пошто је политика друштвена делатност усмеравања друштва у одређеном правцу кретања и развоја (дакле, делатност помоћу које људска свест покушава да сврсисходно и плански утиче на друштвено кретање као целину), то је у ширем смислу речи цела политика оно што се назива субјективним фактором. Или, тачније, субјективни фактор у друштву је сваки политички субјект, одн. сваки субјект који свесно покушава да утиче на друштво. Није, заиста, потребно сувише се задржавати на истицању значаја субјективног фактора у друштву кад се он тако схвати јер је тај значај очевидан. Наиме, политика у ширем смислу, како смо је одредили, управо је једна од најбитнијих друштвених делатности — она која усклађује све остале људске делатности како би што ефикасније деловале у одре-

* Предавање одржано на Међународном семинару Београдског универзитета септембра 1963.